

Національна академія педагогічних наук України
Інститут психології імені Г. С. Костюка
Лабораторія історії психології ім. В.А. Роменця
Лабораторія психології навчання ім. І.О.Синиці

*наукові читання присвячені
200-річчю від дня народження
Т.Г. Шевченка та 150-ти річчю
від дня його перепоховання*

«ПСИХОЛОГІЧНА, СОЦІАЛЬНА ТА ХУДОЖНЯ МОТИВАЦІЯ ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»

(м. Київ, 26 квітня 2013 року.)

Київ – 2013

*Друкується за ухвалою Вченої ради Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України
Протокол №6 від 23.05.13 р.*

Редакційна колегія:

Чепелєва Н.В., (заступник головного редактора), дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Моляко В.О.**, дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Балл Г.О.**, член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Боршчевський М. Й.**, член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Карамушка Л. М.**, член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Смольсон М. Л.**, член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Болтівець С. І.**, доктор психол. наук, професор; **Кокун О. М.**, доктор психол. наук, професор; **Швалб Ю. М.**, доктор психол. наук, професор; **Піроженко Т. О.**, доктор психол. наук, ст. н. с.; **Кісарчук З.Г.**, кандидат психол. наук, ст. н. с.; **Семенова Р.О.**, кандидат психол. наук, ст. н. с.; **Чена М.-Л.А.**, кандидат психол. наук, ст. н. с.; **Куценко Г.В.**, кандидат психол. наук, ст. н. с.; **Слободяник Н.В.**, кандидат психол. наук, ст. н. с.; **Турбан В.В.**, кандидат психол. наук, ст. н. с.

Психологічна, соціальна та художня мотивація творчості Тараса Шевченко /
П 86 **Матеріали наукових читань присвячених 200-річчю від дня народження**
Т.Г.Шевченка та 150-ти річчю від дня його перепоховання (м. Київ,
26 квітня 2013 р.). – Ніжин, 2013. – 100 с.

ЗМІСТ

Максименко С. Д.	<i>Творча спадщина Тараса Григоровича Шевченка та генетична психологія особистості</i>	6
Турбан В. В.	<i>Творчість Т.Г.Шевченка: морально-етичний аспект становлення особистості</i>	7
Амерідзе О.І.	<i>Особистісна орієнтація студента (психологічний аспект)</i>	9
Березовська І.В.	<i>Формування ціннісного ставлення до життя: психологічний аспект</i>	10
Бохонкова Ю.О.	<i>Вплив соціокультурного середовища на формування випереджальної стратегії поведінки особистості</i>	12
Возна В.Ю.	<i>Психологічні аспекти поняття «якість життя особистості»</i>	14
Волошин В.М.	<i>Становлення психологічних та морально-етичних поглядів у творчій спадщині І. О. Сікорського: теоретико-методологічні засади дослідження</i>	15
Гаврилкова К.В.	<i>Психологізм у творчості Т.Г.Шевченка</i>	18
Гейко Є.В.	<i>Увизначення народності у цілісності особистості</i>	20
Горова О.О.	<i>Теоретико-методологічні питання сприйняття сучасної архітектурно-будівельної творчості</i>	22
Грановська О.Я.	<i>Психологічна природа самотності: культурологічний аспект</i>	24
Гурова О.В.	<i>Особливості внутрішньоособистісної конфліктності школярів, шляхи та чинники подолання</i>	26
Дзюбко Л.В.	<i>Особливості емоційної складової готовності до навчання у середній освітній ланці учнів 5-х класів</i>	27
Добровольська В.О.	<i>Проблеми самореалізації особистості в працях психологів-гуманістів</i>	29
Захарова М.М.	<i>Взаємозв'язок емоційної та інтелектуальної складових в структурі особистості</i>	31
Каплуненко Я.Ю.	<i>Сучасні методи профільної орієнтації старшокласників</i>	33
Кесьян Т.В.	<i>Самодетермінація: сучасний підхід до вивчення мотивації на прикладі мотивації хворої людини</i>	34
Кирпенко Т.М.	<i>Психолого-педагогічні основи формування психологічного самозахисту підлітків</i>	36
Коваль І.А.	<i>Парадигма педагогіки в медицині</i>	37
Кулакова Л.М.	<i>Воля як важлива складова почуття власної гідності у молодших школярів</i>	38
Кущенко Я.М.	<i>Особливості психологічної готовності до соціономічних професій</i>	40

Левницька І.Е.	<i>Соціально-психологічні проблеми професійної готовності водія до екстремальних умов</i>	42
Мар'яненко Л.В.	<i>Самодетермінація навчально-пізнавальної діяльності у критеріях діагностичних методик</i>	43
Маслюк А.М.	<i>Творчість Т. Г. Шевченка крізь призму психологічного аналізу С.Балая</i>	46
Мойзріст О.М.	<i>Суб'єктивне благополуччя як внутрішній критерій шкільної адаптації</i>	48
Мосійчук В. З.	<i>Роль кризових явищ в процесі розвитку особистості</i>	50
Музичук О.О.	<i>Особистісні цінності у творчості Т.Г. Шевченка</i>	52
Назарук О.М.	<i>Теоретичний аналіз дискурсивного досвіду особистості</i>	53
Нестерук Н.О.	<i>Проблема дослідження гендерних особливостей</i>	55
Олефір В.П.	<i>Застосування особистісно - орієнтованого підходу до розвитку індивідуальності школяра на уроках музики</i>	57
Олійник К.С.	<i>Ціннісне ставлення до особистості у психологічній науці</i>	59
Поклад І.М.	<i>Минуле і майбутнє українського народу в історико-філософських поглядах Т.Г. Шевченка</i>	60
Пригула О.А.	<i>Психологічні особливості менеджера з персоналу</i>	62
Пророк Н.В.	<i>Ціннісне становлення особистості практичного психолога</i>	63
Рождественський А.Ю.	<i>Деякі підходи до визначення невизначеності</i>	65
Романовська Л.І.	<i>Проблема організації роботи соціального педагога із дитячими об'єднаннями</i>	67
Сердюк Л.З.	<i>Громадянська активність особистості в творах Т.Г.Шевченка</i>	68
Куценко-Лада Г.В.	<i>Етнічний образ світу та творча спадщина Т.Г.Шевченка</i>	70
Скулиш Н.Є.	<i>Вивчення умов зміщення акценту у мотиваційній сфері студентів на інтерналізацію</i>	72
Слободяник І.В.	<i>Проблема самодетермінації особистості в творчості Т.Шевченка</i>	73
Терещенко Л.А.	<i>Діагностика неврогічних переживань дітей підліткового віку</i>	74
Тимофеева І.М.	<i>Роль художніх метафор Т.Шевченка у процесах української націєтворчості</i>	76
Тороп К.С.	<i>Психологічні особливості дітей дошкільного віку з затримкою психічного розвитку</i>	78

орієнтаціях суб'єкт уникатиме змін і прагнутиме до жорстко закріпленої хибної стабільності. При «непродуктивних» орієнтаціях (зовнішній і безособовій) осмисленість людиною власного існування дуже незначна

Авторські методика:

Методика «Світоглядна самодетермінація пізнавальної діяльності».

Методика розроблена у вигляді закритої анкети. Вона визначає три показники: світоглядна самодетермінація; глибина віри і світоглядна автономність;

Методика «Зовнішні умови розвитку самодетермінації» Методика вміщує три шкали. Шкала «Організація сім'ї»; Шкала «ідентифікація з сімейними цінностями». Шкала «Емоційна підтримка батьків».

Методика «Внутрішні умови розвитку самодетермінації» містить дві шкали: шкала «Внутрішні умови розвитку самодетермінації» і шкала «Внутрішні умови блокади розвитку самодетермінації»

Методика «Самооцінка учнем рівня розвитку своєї навчальної і пізнавальної діяльності» методика створена у вигляді опитувальника, містить 6 шкал і шкалу неправди. Це такі шкали, як: «Мотиваційний компонент», «Операційний компонент», «Творчий компонент», «Саморозкриття здібностей у навчальній і пізнавальній діяльності», «Морально-етична саморегуляція», «Самодетермінація навчальної і пізнавальної діяльності».

Передбачається, що показник «Внутрішня каузальна орієнтація» позитивно корелюватиме із показниками: «Самодетермінація авчальної і пізнавальної діяльності», та «Світоглядна самодетермінація» а показники за шкалами «Зовнішня каузальна орієнтація» і «Безособова каузальна орієнтація» матимуть негативні кореляції із зазначеними показниками.

ТВОРЧИСТЬ Т. Г. ШЕВЧЕНКА КРИЗЬ ПРИЗМУ ПСИХОАНАЛІЗУ С. БАЛЕЯ

А. М. Маслюк,

Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Творчість Т. Г. Шевченка нерозривно пов'язана з українським народом і за своєю інтенцією є надпотужною, величною, геніальною, і в той же час, простою, зрозумілою, земною, колоритною симфонією співу сина, пророка України. Дослідженням творчості великого кобзаря займалися і філологи, і історики, і літературознавці та ін., проте недостатньо було приділено уваги зі сторони психології. Однак, слід зазначити, про цікаву спробу осягнення творчості Тараса Григоровича С. Балеєм у своїй роботі «З психології творчості Шевченка» 1916 р.

Шевченко належав до тієї категорії людей в яких багатство душі і глибина творчості були не вичерпними. Розвинену занадто сильно індивідуальність поета не могли поглинути зовнішні впливи, тобто поетове «Я» занурювалося в море суспільного організму, проте воно не могло розтопитися в ньому. Безсумнівно, що в творчості Тараса Григоровича провідною темою звучало співчуття до пригнічених і покривджених, але не менш важливою була тема материнства.

Поетів культ жіноцтва, а особливо пошана до материнства, його ніжне ставлення до «незаконних» матерів-покриток є не лише проявом суспільної позиції автора, виразом його любові до ближніх і співчуттям до покривджених, але й має відношення до особистої сторони Шевченка. Це показник психічних процесів, оскільки поет втратив рано власну матір. Тарас Григорович, переживаючи цю кризу, намагається віднайти душевну рівновагу, що супроводжує його сирітство.

Таким чином, культ поета для материнства є зусиллям здобути у світлі творчої уяви назад те, що забрала дійсність. Глибока рана болі, що супроводжує більшість жіночих образів, терпіння спричинене лихою долею, що кидає напризволяще святість душі і тіла, робить з жінок терплячих мучениць. З точки зору психоаналізу, це перенесення поетом на жіночі постаті власного «Я», тобто те святотатство, що зустрічається в його поезії є праобразом святотатства, що довершується у самого автора на цінностях власної душі. Святість, що в образах тих жінок відображається з їх осквернення, є святістю його власної душі, що виходить з неповинного страждання.

Отже, жіночі постаті Тараса Григоровича не є свідомо надуманою алегорією його психічного світу. Адже поет завжди прагнув відтворити постаті реального життя. Символами вони стають через те, що поет несвідомо підкладає зміст власної душі.

У «Наймичці» головною героїнею виступає матір-покритка Ганна, при творенні цієї постаті приховується образ матері Шевченка, з якими він несвідомо ідентифікує її так, як себе з дітьми тих матерів. Наймичка, що являється неначе ангел-охоронець, щоб допомогти дитині-байстрюку, є психологічно спорідненою з постаттю дівчини Оксани з «Мені тринадцятий минало», яка приходить потішати малого сироту. Тарас Григорович, відчуваючи тугу за матір'ю, й у мріях материнську постать порівнював з постаттю Наймички, а сам автор перебував у ролі Марка. Отже, постать матері у мрії поета набирала рис матері-покритки, яка кидає свою дитину і залишає чужим людям, аналогічно як мати Шевченка, помираючи, залишила його. Повернення матері до дитини під постаттю наймички і опіка над нею у тій для матері прикрий ролі, є формою розплати за залишення дитини-сироти. Мати-покритка є втіленням материнської опіки і охорони, за якою тужить поет сирота. Крім того, за обличчям матері-покритки, приховується ідеалізована любов Шевченка з дитячих літ. Культ спогадів його матері і почуття святості поривів власної душі, переливаючись у постать матері-покритки, ставили її на високий рівень мадонни.

Автор так само як і інші прибічники мадонни поєднує містерію внутрішнього переживання в одну психічну цілісність – це обожнення непорочного дівочтва та материнства. Постать мадонни є найвищою сходинкою на яку підноситься Шевченкова постать матері. Постать мадонни є з одного боку образом дороги, по якій ішов внутрішній розвиток поета, який розвивав скарб святості власної душі та боровся проти знеславлення його через злих людей і лиху долю. Наприклад, зіставляючи мадонну Тараса Григоровича та Рафаеля варто зазначити, що вони від раннього віку вирости сиротами без матері. І, відповідно, Рафаель зображає мадонну, як спомин про свою власну матір. Це возвеличення матері належало до важливих завдань у творчості Тараса Шевченка. Ідеальна жіноча постать Шевченка є з одного боку формою, під якою автор об'єктивує нутро власної душі, і одночасно є сублимованим образом його

матері. І звідси своєрідна прикмета його жіночої постаті, а саме – що вона є **звичайною** жінкою, наймищою, покритою, а рівночасно святою:

«І станом гнучким, і красою
Пренепорочно молодою,
Старії очі веселю.
Дивлюся іноді, дивлюсь:
І чудно! Мов перед святою
Перед тобою помолось»

Отже, головний зміст життя Тараса Григоровича Шевченка – це **постійна боротьба** між ідеалізмом та реалізмом, а найкращим виявом творчості геніального поета України була і залишається жіноча постать, культ матері, мадонни.

СУБ'ЄКТИВНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЯК ВНУТРІШНІЙ КРИТЕРІЙ ШКІЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ

О.М. Мойзріст

м.н.с., лабораторія психології навчання,

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Якісно інша, у порівнянні з попередніми інститутами соціалізації (сім'я, дошкільні заклади), атмосфера шкільного навчання, що складається із сукупності розумових, емоційних і фізичних навантажень, пред'являє нові, ускладнені вимоги не тільки до психофізіологічної конституції дитини чи її інтелектуальних можливостей, але і до цілісної її особистості і, насамперед, до її соціально-психічного рівня. Різні аспекти проблеми пристосування дитини до цих вимог здавна привертали увагу психологів, педагогів, дитячих психіатрів, фізіологів.

Школа - унікальний інститут соціалізації, який впливає на становлення дитини систематично і протягом тривалого періоду часу. Протягом шкільного навчання соціальна ситуація розвитку змінюється неодноразово і відбуваються значні зміни у відносинах між учнем і середовищем: зміна провідної діяльності, зміни характеру відносин з оточуючими, поява нових можливостей школяра, переживань і особистісних новоутворень визначають специфіку динамічної рівноваги особистості в системі «індивід - середовище». Трансформація взаємовідносин всередині даної системи детермінується не тільки розширенням найближчого соціального оточення і зміною його вимог, а й значними подіями, що відбуваються в сучасному суспільстві у зв'язку з переходом на нові політичні та економічні відносини. Останні вимагають переосмислення цілей школи, змісту навчальних програм, форм і методів навчання і виховання і, в кінцевому підсумку, - змісту соціалізації. Сьогодні в більшості шкіл у тому чи іншому вигляді здійснюється інноваційна діяльність: розробляються і реалізуються програми розвитку шкіл, ведеться експериментальна робота, освоюються нові освітні програми і технології. Проведені в школі інновації доповнюють і підсилюють динамічність відносин «індивід-середовище». В умовах істотного перетворення діяльності індивіда, що супроводжується трансформаціями у його соціальному оточенні, на перший план виступає проблема адаптації.

Наукове видання

**ПСИХОЛОГІЧНА, СОЦІАЛЬНА
ТА ХУДОЖНЯ МОТИВАЦІЯ ТВОРЧОСТІ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКО**

*Матеріали наукових читань присвячених 200-річчю від дня народження
Т.Г.Шевченка та 150-ти річчю від дня його перепоховання*

Тираж виготовлено з оригінал-макету замовника

Підписано до друку 30.05.13
Формат 60х90/16 Папір офсетний. Гарнітура Times
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 5,8 Обл. вид. арк. 6,9
Тираж 100 прим. Замовл. № 775 Ціна договірна.

Виготівник ПП Лисенко М.М.
м. Ніжин, вул. Шевченка, 20
Тел. (04631) 9-09-95, (067) 4412124
E-mail: milan:k@land.ru

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК №2776 від 26.02.2007 р.